

УДК 373.5. 015.311:613.95

Ідрісова Н. О.
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Б. Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ

Розглядаються різні педагогічні моделі формування здорового способу життя школярів, які застосовуються в сучасному освітньому просторі та проводиться детальний аналіз їх дій. Даються рекомендації для практичного застосування цих моделей, враховуючи поетапний розвиток особистості дитини.

Ключові слова: педагогічні моделі, виховно-освітній процес, формування здорового способу життя.

Одним з методів, що застосовуються в сучасній педагогіці, є метод моделювання, який дозволяє досліджувати педагогічні об'єкти, проектувати логічні конструкції цього явища, в умінні вчителя вибудовувати власну поведінку відповідно до професійної ситуації та ефективно їх використовувати в організації педагогічної діяльності.

Актуальність теми дослідження визначається тим, що в аспекті формування здорового способу життя основною умовою є створення таких педагогічних моделей, які повинні представляти практичну цінність у вихованні здорового підростаючого покоління. Однак питання виховання школярів в цьому ракурсі досліджені недостатньо глибоко, що й визначило вибір теми.

Метою дослідження є детальний аналіз різних педагогічних моделей формування здорового способу життя учнів загальноосвітніх шкіл та можливість їх практичного застосування в українських реаліях; об'єктом є здоровий спосіб життя школярів; предметом – педагогічна модель як умова його формування.

Педагогічне моделювання в різний час досліджували такі відомі вчені як В. А. Штофф, що дав всебічне визначення поняття, Г. В. Суходольський, Е. Чарльтон, Е. Аронсон, В. М. Кабаєва та інші, однак лише Ю. А. Янсон розглядав модель як невід'ємну умову формування та розвитку навичок здорового способу життя. Педагогічна модель, на думку дослідника, створюється на основі обраної програми і форм виховання, і є авторською конструкцією педагогічного процесу, у вигляді комплексу різних форм виховання, об'єднаних однією метою і, спрямованих на вирішення оздоровчих, освітніх і виховних педагогічних завдань [1, с. 19].

У рамках дослідження, представляється необхідним розглянути

педагогічні моделі формування здорового способу життя, які представлені англійським педагогом Е. Чарлтон і класифіковані автором наступним чином:

- 1) медична модель;
- 2) освітня;
- 3) радикально-політична;
- 4) модель самопосилення.

Медична педагогічна модель заснована на інформуванні школярів про здорові та нездорові звички, відповідну поведінку і є виключно пізнавальною. Її метою є розвиток знань, особистого ставлення і відповідної поведінки. Передбачається, що якщо дитина знає, що певний стиль поведінки є корисним для здоров'я, знання про це призведе до позитивного відношення і відповідної поведінки. Однак, на думку англійських педагогів, ця педагогічна модель здатна радикально змінити поведінку школяра в тому випадку, якщо інформація повідомляється вперше, і після початкового ефекту, вона вже не відіграє значної ролі. Так як для школярів хвороби, які пов'язані з нездоровим способом життя бачаться в занадто далекою часовій перспективі, тому вони часто не розуміють, що насправді являє собою те чи інше захворювання. При цьому розроблені шкільні програми, які розглядають різні фактори ризику для здоров'я є нудними, академічно повчальними і часто самі провокують небажану поведінку [2, с. 3-5].

Освітня педагогічна модель виходить з того, що отримання однієї лише інформації зовсім недостатньо для здійснення впливу на поведінку школяра щодо свого здоров'я. Тому у такій моделі акцент робиться на застосуванні наступних методичних рішень.

1. Введення в шкільну програму спеціального самостійного курсу, спрямованого на формування і розвиток в учнів понять і навичок здорового способу життя. І. Д. Бех, Т. В. Воронцова, С. В. Страшко, Н. Н. Поліщук розробили і впровадили курс "Основи здоров'я", який охоплює початкову і середню школу. Курс складається з двох частин, що розрізняються поставленими завданнями. Учням молодших класів викладається курс через гру і наслідування, прищеплюються первинні навички здорової поведінки. Учні середніх класів отримують знання, метою яких є формування навичок рефлексії, вміння володіти собою в складних ситуаціях, вирішуються завдання формування учнями індивідуального способу ведення здорового способу життя. Перевагою напрямку є можливість послідовно і систематично дати школярам необхідні знання про здоров'я і сформувати уявлення про здоровий спосіб життя. Однак його істотним недоліком є збільшення навчального навантаження і, отже, неминуче перевантаження учнів.

2. Зміна змісту предметних курсів у наступних напрямках:

а) гуманізація навчання;

б) введення в зміст існуючих курсів наукових понять, фактів і теорій, які розкривають проблеми здорового способу життя в різних ракурсах.

Ця освітня модель дозволяє зберегти переваги двох перших, уникнувши додаткового збільшення навчального навантаження, а незначне збільшення обсягу інформації, одержуваної учнем, компенсується підвищенням ефективності навчання.

3. Використання додаткової освіти у формуванні здорового способу життя можливе у вигляді позакласних занять в ігровій формі і у формі семінарів, а самостійну дослідницьку роботу школярів треба використовувати як практичну діяльність з вивчення основних екологічних середовищ.

Радикально-політична модель являє собою комплекс адміністративних методів, які повинні сприяти становленню здорового способу життя. Основною метою цієї моделі є створення сприятливого середовища для її здійснення, а методами виступають основні законодавчі акти. Так, згідно з Конституцією України суспільство і держава беруть на себе відповідальність перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [3, стаття 49].

Наступним методом моделі є "Закон України про охорону дитинства", який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і в якому дитині гарантується забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку [4, стаття 4]. Таким чином, радикально-політична модель законодавчо гарантує дію інших педагогічних моделей.

Педагогічна модель самопосилення об'єднує попередні моделі в єдиний комплекс і включає наступні методи:

а) передачу інформації про здорові і нездорові звички та їх вплив на здоров'я;

б) відпрацювання навичок, потрібних для прийняття рішень про ведення здорового способу життя;

в) сприяння формуванню здорового способу життя.

Таким чином, остаточне рішення проведення здорового способу життя приймається особисто школярем на підставі отриманої від педагогів всебічної інформації. При цьому інформація повинна підбиратися так, щоб у центрі уваги опинилися негайні наслідки передбачуваної поведінки, як негативні, так і позитивні. Для більшої переконливості вони повинні визначатися самими школярами, наприклад, показники вмісту чадного газу

у видихуваному при палінні повітрі, отримані на уроці хімії або зміна швидкості пульсу після виконання вправ на уроці фізичної культури, виявляються для підлітка більш переконливими доказами, ніж набагато серйозні неприємності в майбутньому.

При аналізі підходів до вирішення проблеми збереження здоров'я та формування здорового способу життя школярів необхідно розглянути і психологічні моделі, застосовувані в педагогіці. Так, в моделі Е. Аронсона, на основі великого емпіричного матеріалу, пояснюється, чому людина з самого раннього віку приймає рішення, згубні для неї. У дослідника роботи, в ракурсі когнітивного дисонансу розглядаються наступні аспекти негативного вибору:

- а) розкривається і класифікується дія механізму самовиправдання;
- б) розглядаються фактори, що впливають на прийняття рішення на користь аморальних і згубних проступків;
- в) аналізується можливий збиток, який індивід може завдати як самому собі, так і своєму оточенню [5, с. 22-34].

Психологічну модель, яку побудувала В. М. Кабаєва, слід розглядати у взаємозв'язку з моделлю Е. Аронсона. Автор виходить з гіпотези, що осмислене ставлення до власного здоров'я може привести до формування у школярів відповідної стійкої звички. Вчений наводить таку класифікацію ставлення школярів до власного здоров'я:

- 1) байдуже – споживацьке ставлення до власного здоров'я, яке пов'язане з відсутністю мотивації в придбанні наступних знань про здоров'я та інтересу до проблем його зміцнення;
- 2) зацікавленість в отриманні знань про фізичне і психічне здоров'я: подібні діти готові до ведення здорового способу життя, однак потребують підтримки з боку оточуючих і регулярному контролю з боку дорослих;
- 3) сприйняття здоров'я як індивідуальної та суспільної цінності, отже, такі школярі реально сприймають себе і навколишній життєвий простір, націлені на саморозвиток і прагнення вести здоровий спосіб життя.

Таким чином, на думку дослідника, методи збереження та зміцнення здоров'я учнів будуть ефективні лише в тому випадку, якщо у самих школярів будуть сформовані потреби і звички в усвідомленому і розумному ставленні до власного здоров'я. І навпаки, якщо на мотиваційному рівні не сформована потреба в збереженні здоров'я і ведення здорового способу життя, то ціннісне ставлення усвідомлюється суб'єктом лише в кризовій ситуації, коли відбувається неузгодженість кола необхідних потреб [6, с. 120-126].

Показниками якості та доцільності застосування тієї чи іншої моделі в кожному конкретному випадку є об'єктивні і суб'єктивні показники. Об'єктивними показниками є:

а) рівень досягнутого учнями здоров'я, яке визначається за результатами медичного обстеження;

б) фізичний розвиток, що обчислюється на основі антропометричних показників і фізична підготовленість, яка показує розвиток фізичних якостей методом тестування;

в) рухова підготовленість, можливість і вміння володіти руховими діями, ступінь яких виявляється в комбінованих естафетах, при подоланні смуги перешкод, колективних вправах на місцевості.

До суб'єктивних показників якості слід віднести:

а) рівень професійної компетенції і зацікавленість педагога в кінцевому позитивному результаті;

б) ставлення батьків та учнів до ведення здорового способу життя, занять фізичною культурою та фізичними вправами;

в) психологічна атмосфера в класі і взаємини між учнями.

Якість виховання в такому випадку визначається показниками поведінки та успішності учня, у прийнятті вчителем адекватних педагогічних рішень, які повинні бути покладені в основу виховання школярів.

Педагогічні моделі формування здорового способу школярів слід розглядати також і в ракурсі фізичного виховання. Ці напрями визначаються взаємопов'язаними антропологічними та онтологічними чинниками, що стало підставою для виділення наступних педагогічних моделей фізичного виховання:

- 1) оздоровчо-адаптивної;
- 2) соціально-орієнтованої;
- 3) спортивно-рекреативної;
- 4) спортивно-орієнтованої.

Детальний аналіз джерел з питань виховання здорового підростаючого покоління показав наступне:

а) у більшості країн Західної Європи до середини ХХ століття основною була соціально-орієнтована педагогічна модель виховання, оздоровчо-адаптивна була супутньою моделлю;

б) в країнах Сходу застосовувалася оздоровчо-адаптивна, додатковою була соціально-орієнтована модель;

в) в англосаксонських країнах застосовувалися одночасно, з різними варіаціями, особистісно-орієнтована та оздоровчо-адаптивна моделі;

г) в СРСР і в радянській Україні отримала розвиток соціально-орієнтована педагогічна модель виховання. Однак, на початку ХХІ століття в Україні, напрямки в сфері педагогічного виховання змістилися з соціально-орієнтованої на особистісно-орієнтовану модель.

Метою оздоровчо-адаптивної моделі є формування і зміцнення здоров'я методами, при яких забезпечуються нормальний фізичний

розвиток і загально-фізична підготовка школярів, а також створення індивідуальної бази, необхідної для їх адаптації до природних і соціальних умов життя.

Роль середовища в цій моделі пов'язана з адаптивно-коригуючими діями педагога з урахуванням його індивідуальних особливостей, необхідних в системі основної та додаткової освіти. Для її застосування потрібне всебічне використання і поєднання фізичних вправ і природних факторів. На сьогоднішній день, оздоровчо-коригуючий аспект моделі реалізується в педагогіці на основі занять в спеціальних медичних групах з дітьми, що мають відхилення у стані здоров'я і фізичних кондицій.

Адаптивно-розвиваючі дії педагога пов'язані з диференційованим формуванням рухових умінь і розвитком фізичних кондицій на основі врахування соматотипу і фізичного розвитку школяра. Реалізація оздоровчо-адаптивної моделі заснована на наступних принципах:

- а) природовідповідності змісту;
- б) селективної диференціації учбового процесу;
- в) всебічної взаємодії всіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Взаємодія в навчально-виховному процесі здійснюється конструктивними і гуманними методами, а показником їх ефективності є оптимальний стан здоров'я, нормальний психічний і фізичний розвиток, набуті знання, вміння та навички школяра.

Мета соціально-орієнтованого фізичного виховання визначається потребами суспільства, в якій людина розглядається як засіб досягнення соціально значущих цілей, а освітній процес набуває форму загальної та спеціальної фізичної підготовки школярів. У контексті соціальне середовище є базисом в освоєнні школярами знань, умінь і навичок фізичної культури як елементів соціалізації. Прикладами соціально-орієнтованої моделі є системи виховання в древніх Греції та Римі, середньовічна лицарська система виховання, система фізичного виховання дітей та молоді в СРСР.

Основними принципами реалізації соціально-орієнтованої педагогічної моделі є уніфікація змісту та інтенсифікація процесу навчання, а також директивність взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу.

Позитивною якістю цієї моделі є швидкий ефект у розвитку фізичних кондицій учнів. Однак її найбільш доцільно застосовувати в навчальних закладах закритого типу для вироблення норм і правил соціально адекватної поведінки, а також при вирішенні приватних завдань загально-фізичної та спеціальної фізичної підготовки [7, с. 100-106]. Основною метою особистісно-орієнтованої моделі фізичного виховання є формування фізичної культури особистості шляхом створення умов для засвоєння школярем необхідності занять фізичною культурою. Такі умови

створюються на основі побудови траєкторій фізичного виховання з урахуванням вибору учня, педагогічної підтримки і супроводу, освіті всієї сукупності людських якостей без поділу розуму, душі і тіла на незалежні області [8, с. 311].

Основними принципами моделі є культурна відповідність змісту; диференціація процесу навчання; взаємодія всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Відповідно до виділених принципів, авторитарний педагогічний вплив замінюється взаємодією, сприянням, співробітництвом і співтворчістю, надаючи ініціативу самому школяру. Критеріями реалізації особистісно-орієнтованої моделі фізичного виховання є:

- а) позитивна мотивація на заняттях з фізичної культури;
- б) сприятливий психофізичний стан учнів;
- в) розвиток духовно-моральних якостей особистості;
- г) творча самостійність і активність школяра в застосуванні засобів фізичної культури .

Ця модель ефективна для застосування на будь-якому етапі формування здорового способу життя школяра, проте її практичне застосування обмежене трудомісткістю і затратністю в рамках масового шкільного навчання.

Основною метою спортивно-рекреативної моделі є формування фізкультурно-спортивного стилю життя та відповідних компетенцій підростаючого покоління. Модель дозволяє створювати умови і можливості для саморозвитку і самовираження особистості, і популярна в педагогічних концепціях формування здорового способу життя у американських школярів.

Принципами реалізації спортивно-рекреативної моделі є відкритість і когерентність фізкультурно-спортивного середовища, варіативність виховно-освітнього процесу і конструктивність взаємодії його суб'єктів. Специфічними особливостями спортивно-рекреативної моделі є:

- а) реалізація учнями вибору форми занять (самостійні або факультативні);

б) індивідуальний вибір виду фізкультурно-спортивної діяльності: аеробіка, баскетбол, волейбол або інші види спорту, і відповідно, вибір учнями викладача, що веде заняття;

в) альтернатива часу і місця занять при обов'язковому освоєнні основного навчального матеріалу.

Критеріями моделі є самостійність і активність у побудові спортивного стилю життя, особистісна комунікабельність і соціальна толерантність.

Застосування спортивно-рекреативного виховання можливе в будь-якому віці, однак воно вимагає спеціальної підготовки педагога, здатного до взаємодії і конструктивного діалогу з дітьми. Слід виділити, що моделей, які

діють в жорстких рамках, на практиці не існує, так як всі вони доповнюють один одного. Цим компенсуються характерні для кожної моделі недоліки і обмеження, що в сучасних умовах варіативного навчання є необхідною умовою педагогічного процесу.

Таким чином, детальний аналіз різних педагогічних моделей формування здорового способу життя учнів загальноосвітніх шкіл дозволяє зробити наступний висновок: при побудові власної моделі педагог повинен враховувати, що розвиток дитини як особистості вимагає адаптації, соціалізації, самореалізації та інкультуризації. Саме тому є необхідним застосування моделей та їх варіацій наступними етапами:

- 1) у молодших класах використовувати оздоровчо-адаптивну модель;
- 2) у середній школі в 5-7 класах застосовувати соціально-орієнтоване виховання в поєднанні з оздоровчо-адаптивним, а в 8-9 класах соціально-орієнтовану модель в поєднанні з особистісно-орієнтованою;
- 3) у старших класах доцільне застосування особистісно-орієнтовану модель, в поєднанні зі спортивно-рекреативною.

Однак подібний підхід вимагає дотримання правил адаптації моделей до реального стану українського освітнього простору і кумулятивності інформації, що дозволяє враховувати як позитивний, так і негативний досвід застосування моделей. Дотримання цих вимог дозволить визначити реальний стан всіх суб'єктів виховно-освітнього процесу та подальші педагогічні умови його здійснення. Однак дискусійними залишаються питання збільшення темпів і обсягу навчального навантаження, несумірної кількості досліджуваних дисциплін, ігнорування гігієнічними вимогами в організації навчального процесу.

Використана література:

1. Янсон Ю. А. Введение в физическое воспитание школьников : монография. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 1996. – 345 с.
2. Чарлтон Э. Основные принципы обучения здоровому образу жизни // Вопросы психологии. – 1997. – № 2. – С. 3-14.
3. Верховна Рада України ; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Редакція станом на 06.10.2013).
4. “Закон Украины об охране детства” от 06.11.2012 года. Верховна Рада України, Закон від 26.04.2001 № 2402-III (Редакція станом на 08.06.2013).
5. Эллиот Аронсон, Кэрл Теврис. Ошибки, которые были допущены (но не мной): почему мы оправдываем глупые убеждения, плохие решения и пагубные действия / пер. с англ. А. В. Лисовского. – М. : Инфотропик Медиа, 2012. – 336 с.
6. Кабаева Валентина Михайловна. Формирование осознанного отношения к собственному здоровью у подростков : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. – Москва, 2002. – 280 с.
7. Модели физического воспитания / И. В. Манжелей // Теория и практика физической культуры: Научно-теоретический журнал. – МГПУ, 2012. – № 6. – 112 с.
8. Лесгафт П. Ф. Собр. пед. соч. Т. 1. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста. – Ч. 1. – М. : ФиС. – 444 с.

ИДРИСОВА Н. А. Педагогическое моделирование как условие формирования здорового образа жизни школьников.

Рассматриваются различные педагогические модели формирования здорового образа жизни школьников, применяемых в современном образовательном пространстве, проводится детальный анализ их действия. Даются рекомендации для практического применения в данных моделях в различных вариациях, учитывающих поэтапное развитие личности ребенка.

Ключевые слова: педагогические модели, воспитательно-образовательный процесс, формирование здорового образа жизни.

IDRISSOVA N. A. Pedagogical modeling as a condition of a healthy lifestyle schoolchildren.

Various pedagogical models for healthy lifestyle schoolchildren used in modern educational space, a detailed analysis of their actions. Recommendations are given for practical applications in data models in different variations, taking into account the phased development of the child's personality.

Keywords: pedagogical models, educational and learning process, promoting a healthy lifestyle.

УДК 378.141(477)

**Кобрій О. М.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті простежуються модернізаційні зміни у змісті вищої педагогічної освіти, що стосуються пропонованої інформації та досвіду майбутньої діяльності студентів педагогічних ВНЗ. Виявлено тенденції, що стали результатом демократичних перетворень у ВНЗ України впродовж радянського періоду.

Ключові слова: зміст вищої педагогічної освіти, тенденції, демократичні перетворення, ВНЗ України, кінець ХХ – початок ХХІ ст.

Спрямованість зусиль сучасного педагога на забезпечення різнобічного гармонійного розвитку особистості означає реалізацію демократичних принципів побудови навчального процесу, які б відповідали соціальному замовленню і виходили із закономірностей навчання. Адже будь-яка система освіти, як і педагогічна наука, відображає потреби суспільства, тобто основою життєдіяльності вважає ідею побудови гуманного суспільства. Водночас вітчизняна освіта повинна орієнтуватися на перспективу, стратегічні цілі Української держави, а тому – забезпечувати умови для демократичної освіти, розвитку громадянського самоусвідомлення, почуття власної національної гідності.

Модернізація змісту вищої педагогічної освіти передбачає істотні зміни